

УДК: 332.1

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-17-2-219-229>

Науменко Костянтин Валерійович,
старший викладач кафедри публічного
адміністрування, Міжрегіональна Акаде-
мія управління персоналом, 03039, м. Київ,
вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 490 95
00, e-mail: zuuber1978@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7266-3829

Науменко Константин Валерьевич,
старший преподаватель кафедры публич-
ного администрирования, Межрегиональ-
ная Академия управления персоналом,
03039, г. Киев, вул. Фрометовская, 2, тел.:
(044) 490 95 00, e-mail: zuuber1978@ukr.
net

ORCID: 0000-0002-7266-3829

Naumenko Konstantin Valerievich,

Senior Lecturer of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Person-
nel Management, 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel.: (044) 490 95 00, e-mail: zuuber1978@
ukr.net

ORCID: 0000-0002-7266-3829

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Анотація. Розглянуто особливості методів державного управління, які використовуються у суспільному середовищі. Досліджено міжнародний досвід нормативно-правового регулювання суспільної діяльності. Встановлено залежність між суспільними явищами та особливостями державного управління в історичному, правовому, соціальному та економічному аспектах. Досліджено ефективність вітчизняних методів на основі міжнародного досвіду. Представлено власну класифікацію методів державного управління громадянським суспільством. Надано визначення поняття громадянського суспільства як феномену з розвиненими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами, незалежне від держави, який взаємодіє з ним. Методологія теоретико-правового аналізу громадянського суспільства охоплює такі процеси, як досягнення свободи, рівності, справедливості та інших людських цінностей.

Зазначено, що наявність проблем у державному управлінні України, зокрема неефективна діяльність інститутів державної влади та органів місце-

вого самоврядування, корупція, відсутність ефективної взаємодії між державою та інститутами громадянського суспільства є наслідком ігнорування об'єктивних наукових підходів до формування цілісної та логічно правильно побудованої системи управління суспільством; відсутністю стратегічного бачення удосконалення та розвитку держави та її інститутів на довготривалому і середньотривалому перспективу; відсутністю методології адаптації та впровадження передового зарубіжного досвіду державного управління, насамперед, країн – членів Європейського Союзу. Вирішення даної проблеми на шляху реформи державного управління може бути реалізовано через реформу політичного керівництва.

Ключові слова: державне управління, міжнародний досвід, методи суспільного управління, громадянське суспільство.

МЕТОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ГРАЖДАНСКИМ ОБЩЕСТВОМ

Аннотация. Рассмотрены особенности методов государственного управления, используемых в общественной среде. Исследован международный опыт нормативно-правового регулирования общественной деятельности. Установлена зависимость между общественными явлениями и особенностями государственного управления в историческом, правовом, социальном и экономическом аспектах. Исследовано эффективность отечественных методов на основе международного опыта. Представлено собственную классификацию методов государственного управления гражданским обществом. Дано определение понятия гражданского общества как феномена с развитыми экономическими, культурными, правовыми и политическими отношениями между его членами, которое независимое от государства, взаимодействует с ним. Методология теоретико-правового анализа гражданского общества охватывает такие процессы, как достижение свободы, равенства, справедливости и других человеческих ценностей.

Отмечено, что наличие проблем в государственном управлении Украины, в частности неэффективная деятельность институтов государственной власти и органов местного самоуправления, коррупция, отсутствие эффективного взаимодействия между государством и институтами гражданского общества является следствием игнорирования объективных научных подходов к формированию целостной и логически правильно выстроенной системы управления обществом; отсутствием стратегического видения совершенствования и развития государства и его институтов на длительную и среднесрочную перспективу; отсутствием методологии адаптации и внедрения передового зарубежного опыта государственного управления, прежде всего, стран – членов Европейского Союза. Решение данной проблемы на пути реформы государственного управления может быть реализовано через реформу политического руководства.

Ключевые слова: государственное управление, международный опыт, методы общественного управления, гражданское общество.

METHODS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF CIVIL SOCIETY

Abstract. In the present article, features of methods of public administration, which are used in the social environment, are considered. The international experience of normative and legal regulation of social activity is studied. The relationship between social phenomena and peculiarities of state administration in the historical, legal, social, and economic aspects is established. The effectiveness of domestic methods based on international experience has been investigated. The author presents his own classification of methods of state management of civil society. The definition of the concept of civil society as a phenomenon with developed economic, cultural, legal and political relations between its members, independent of the state that interacts with it is given. Hence, the methodology of theoretical and legal analysis of civil society covers all aspects of life, such as the processes of achieving freedom, equality, justice and other human values.

It is noted that the presence of problems in the state administration of Ukraine, in particular ineffective activity of institutes of state power and local self-government, corruption, lack of effective interaction between the state and civil society institutions is the result of ignoring objective scientific approaches to the formation of a coherent and logically well-established system of management of society; lack of a strategic vision for the improvement and development of the state and its institutes for the long-term and medium-term perspective; lack of methodology for adaptation and introduction of advanced foreign experience of public administration, especially the countries of the European Union. The solution of this problem on the path to the reform of public administration can be realized through the reform of political leadership.

Keywords: public administration, international experience, methods of public administration, civil society.

Постановка проблеми. В умовах сучасної України має бути удосконалений механізм державного управління громадянським суспільством.

Необхідність викликана не лише завдяки логічним позиціям щодо управління громадянським суспільством, а й потребою вдосконалення нормативно правового регулювання суспільної діяльності які використовуються в суспільному середовищі.

Правова сутність громадянського суспільства як соціального явища розвивається в контексті всього істо-

ричного процесу в якості однієї з його сторін. Становлення логічної конструкції громадянського суспільства передбачає потребу в проведенні його правового аналізу. Такий підхід дає змогу позитивно вирішувати проблематику громадянського суспільства як правового феномену. Необхідно підкреслити, що право і всі його елементи, в основному, досліджуються засобами юридичної науки. З позицій юриспруденції дається визначення ролі права у забезпеченні життєдіяльності, досліджуються

структура правової дійсності, методологічні проблеми функціонування правової системи суспільства.

Громадянське суспільство — це феномен з розвиненими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами, незалежне від держави, який взаємодіє з ним. Звідси методологія теоретико-правового аналізу громадянського суспільства охоплює всі сторони життя, такі як процеси досягнення свободи, рівності, справедливості та інших людських цінностей.

Найповніше і наочніше показана структура теоретичного дослідження громадянського суспільства, права і держави в таблиці. Вона включає характеристику громадянського суспільства і його зв'язків з правом, розвиток суспільства під впливом права і держави, а також найважливіші правові питання життєдіяльності громадянського суспільства. Політичні науки відрізняються одна від одної своїм специфічним предметом дослідження — кутом зору, що робить одне і те саме явище об'єктом вивчення багатьох наук і спричиня-

Структура теоретичного дослідження громадянського суспільства

№ пор.	Характеристика громадянського суспільства та зв'язків з правом і державою	Розвиток громадянського суспільства під впливом права і держави	Дослідження важливіших правових питань життєдіяльності громадянського суспільства
1	Основні напрями методології теоретико-правового аналізу громадянського суспільства	Зміцнення правових основ громадянського суспільства	Громадянське суспільство як предмет правового дослідження
2	Розширення взаємозв'язків права і держави у громадянському суспільстві	Активна роль правової держави в розвитку громадянського суспільства	Методологічні аспекти громадянського суспільства, права і держави
3	Розвиток правових відносин з урахуванням інтересів громадянського суспільства	Досконалість теоретико-правових механізмів взаємозв'язків громадянського суспільства і держави	Договірні теорії формування держави і громадянського суспільства. Сучасний контрактualізм. Парадигма нового бачення процесу формування громадянського суспільства і держави на рубежі XX–XXI ст.
4	Зміцнення взаємозв'язків громадянського суспільства, особистості і права	Зміна динаміки відношення права і держави у громадянському суспільстві	Правовий статус особи в системі відносин громадянського суспільства: історичні та сучасні аспекти
5	Зміна співвідношення приватного права в громадянському суспільстві	Дієвість приватно-правових та публічно-правових договорів	Становлення і розвиток приватного права в Україні. Публічно-правові методи регулювання відносин у громадянському суспільстві

Розроблено автором.

ється необхідністю інтеграції сучасного знання про взаємодію права, держави, суспільства. Ця обставина і змушує спеціально, хоча і схематично, віднести інтереси права до інтересів громадянського суспільства, визначити теоретико-правової кут зору, відмежувати його від суміжних сфер суспільствознавства.

Законність і правопорядок у громадянському суспільстві безпосередньо пов'язані з механізмом правового регулювання і його основними структурними елементами — нормами права, правовідносинами, актами реалізації юридичних прав і обов'язків, правопорядком як метою правового регулювання суспільних відносин.

Однак при всій справедливості зазначених точок зору проблема залишається невирішеною: у сферу дослідження включаються тільки ті аспекти, які є правовими у вивченні держави, але в стороні залишаються інші, які пов'язані з аналізом сутності, походження правового суспільства, його соціальної та юридичної природи і корелятивів.

Таким чином, розкриття природи філософії та права, вирішення питання про місце і роль громадянського права в системі сучасного гуманітарного знання — це не дві, а одна єдина проблема, так як тільки аналіз громадянського суспільства, соціальних феноменів і, насамперед, цивільного права, дає можливість розкрити специфіку правового дослідження такого явища, як взаємодія інститутів усього суспільства. В іншому випадку натуралістичний підхід до соціальної реальності, громадянського суспільства та історії, попри всі декларації,

може виявитися неподоланим. Сама логіка аналізу зв'язку громадянського суспільства і права апелює до проблематики юриспруденції відповідно до специфіки її пізнання соціальних явищ, у тому числі й правових.

Таким чином, попри знану кількість наукових підходів до управління громадянським суспільством проблема вдосконалення методів держаного управління залишається не вирішеною, оскільки відсутні стандартизовані механізми ідентифікації потреб громадянського суспільства, критерії таких потреб та класифікації відповідних механізмів держаного управління.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. В останній час дуже погіршилась економіка держави.

Позитивний момент — це продовження співпраці з МВФ. Якщо вона продовжиться, в 2018 р. Україна може отримати 3,5 млрд дол. траншу, що допоможе стабілізувати курс гривні й успішно виплатити зовнішні борги.

У 2019 р. закінчується мораторій на виплату боргу приватним власникам українських облігацій, на цей період перепадають президентські й парламентські вибори. Саме тому 2018 р. найбільш комфортний для переговорів про реструктуризацію зовнішнього боргу і відстрочки платежів.

Фактори, які стимулюють економічний розвиток: споживання і держзвидатки, інвестиції, чистий експорт. Головний фактор — це інвестиції, які стимулюють створення робочих місць, виробництв, що імпортозамінні, або виробляють продукцію на експорт. У цьому випадку

іноземні інвестиції дуже важливі. Україні щорічно треба залучати 20 млрд дол. інвестицій для того, щоб розвиватися.

Основа наукового потенціалу лежить у наукових відкриттях, дисертаційних дослідженнях, наукових провадженнях, статтях. Але з урахуванням інформатизації в суспільстві наука стає більш доступною для громадян. Відповідно до наказу МОН від 31 жовтня 2013 р. № 1518 та Закону України від 23.05.2017 р. № 2053-VIII доступність науки для українців значно зростає, оскільки Закон № 2053-VIII гарантує державну підтримку освіти громадян з особливими потребами на всіх рівнях — від шкільного до вузівського. Це, своєю чергою, дає можливість задіяти науковий потенціал осіб з особливими потребами.

Корупція є значною проблемою в Україні. У 2017 р. в Індексі сприйняття корупції міжнародної організації Transparency International Україна посіла 131 місце з 176 досліджених країн поряд з М'янмою і Мексикою (у 2007 р. Україна займала 118 місце з 179 країн, досліджених протягом року). Міжнародна аудиторська компанія Ernst & Young у 2012 р. поставила Україну в трійку найбільш корумпованих країн світу разом з Колумбією і Бразилією. Дипломатична служба Сполучених Штатів Америки описувала Україну часів президентства Леоніда Кучми і Віктора Ющенка як клептократію, як це впливає з витоку Wikileaks. Починаючи з 2014 р., корупція в Україні зростає. У квітні 2017 р. міжнародна аудиторська компанія EY поставила Україну на перше місце в світі за рівнем корупції се-

ред 41 досліджуваних країн (у тому числі з Африки).

Основні пріоритети державної антикорупційної політики в Україні повинні визначитися у спеціальному нормативному акті — Антикорупційній стратегії. Антикорупційне агентство розробило проект Антикорупційної стратегії на 2018–2020 рр.

Наявність проблем у державному управлінні України, зокрема неефективна діяльність інститутів державної влади та органів місцевого самоврядування, корупція, відсутність ефективної взаємодії між державою та інститутами громадянського суспільства є наслідком ігнорування об'єктивних наукових підходів до формування цілісної та логічно правильно вибудованої системи управління суспільством; відсутністю стратегічного бачення удосконалення та розвитку держави та її інститутів на довготривалу та середньотривалу перспективу; відсутністю методології адаптації та впровадження передового зарубіжного досвіду державного управління насамперед країн – членів Європейського Союзу.

Вирішення цієї проблеми на шляху реформи державного управління може бути реалізовано через реформу політичного керівництва. Покладання на партнерів та громадянське суспільство створення взаємозалежності. Децентралізація та передача функцій державного управління нижчим рівням влади вимагає від них здатності виконувати ці функції. Проблеми координації функцій влади.

Метою статті є: розгляд особливостей використання методів державного управління, які використо-

вуються в суспільному середовищі. Дослідження міжнародного досвіду нормативно-правового регулювання суспільної діяльності. Аналіз залежності між суспільними явищами та особливостями державного управління в історичному, правовому, соціальному та економічному аспектах. Дослідження ефективності вітчизняних методів державного управління на основі міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблем громадянського суспільства пояснюється тим, що воно виступає своєрідним фундатором правової демократичної держави. Особливо це стосується перехідних суспільств, де відбуваються значні трансформації та існує низка протиріч.

Цьому питанню присвячені наукові праці таких вітчизняних учених, як М. О. Баймуратов, В. Ю. Барков, В. В. Горленко, Ю. М. Оборотов, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, Т. В. Розова, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фризький та ін. Ці автори звертають увагу на процеси становлення і взаємодії громадянського суспільства і правової держави — демократичне середовище реалізації громадянських цінностей: свободи, справедливості тощо. Водночас слід зазначити, що стан розбудови та розвитку громадянського суспільства в Україні в доктринальному аспекті досліджений недостатньо. Основні концептуальні положення про громадянське суспільство були сформульовані такими видатними мислителями, як Дж. Локк, А. Фергюссон, Ш.-Л. Монтеск'є, І. Кант, Г. Гегель, А. де Токвіль та ін. Пізніше, починаючи з другої половини ХІХ ст., про феномен гро-

мадянського суспільства майже забули, і тільки у 80-ті роки ХХ ст. він був знову відновлений у політичній практиці. При всій різноманітності інтерпретацій зазначеного феномену ідея громадянського суспільства, на думку Ю. М. Оборотова, покликана була нагальною потребою “окреслити коло таких відносин, куди держава не може втручатися”. Такої думки дотримувався й Ю. М. Тодика, який під громадянським суспільством розумів “систему самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління”. Але найбільш вдालу системно та методологічно вивірену характеристику громадянського суспільства дав М. П. Орзіх, який під громадянським суспільством розуміє: по-перше, асоціацію людей, в якій кожна людина вільна як така, що має невідчужувані права, є рівноправною з іншими членами асоціації, самостійна у виборі громадянського стану; по-друге, це позадержавні (інституціоналізовані в громадські об'єднання) асоціації людей за соціальною, етнічною, релігійною та іншою належністю, політичними, економічними, професійними та іншими інтересами; по-третє, це формування на зазначених засадах суспільних (позадержавних) відносин, що розвиваються і функціонують на самоврядних засадах, а також шляхом самовияву інтересів і волі окремих індивідів та їхніх асоціацій, що діють у правовільному (вільному від держав-

но-правового впливу) просторі суспільства.

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є демократичною правовою державою. Проте, фактично, на сьогодні Україна не є такою державою. Це пов'язано, насамперед, із тим, що у нашій державі ще й досі не створено громадянське суспільство. Адже, як відомо, одним із чотирьох рівнів, на яких має відбуватися зміцнення демократії, крім ідеології, інституцій та культури, є громадянське суспільство.

Причина такого стану речей полягає у відсутності досвіду існування громадянського суспільства або хоча б спроб його створення впродовж багатьох століть існування Української держави.

Висновок. Розгляд особливостей використання методів державного управління в Україні показав відсутність єдиних, стандартизованих підходів, що свідчить про недосконалу управлінську політику.

Дослідження міжнародного досвіду нормативно-правового регулювання суспільної діяльності дало можливість виділити найбільш вагомі аспекти державного управління, зокрема: консолідацію громадянського суспільства та державних органів управління; прозорість управлінської діяльності політичних кіл; демократичність політичних інституцій держави та довіра до політиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, ос-

вітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями / Наказ МОН від 30.10.2013 р. № 1518 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13>

2. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг” [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 30. — Ст. 322. — Режим доступу: <http://zakonrada.gov.ua/laws/show/2053-19>
3. UAH 1.5 b in budget funds embezzled since year-start, interior minister says (англ.). Economy. Interfax-Ukraine (18 June 2009).
4. Ukrainians Pessimistic about Country's Future; Confidence in Political Leaders Falling (англ.). International Foundation for Electoral Systems (13 September 2011). Перевірено 10 квітня 2016 р. Статичний 11 жовтня 2011 р.
5. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні (укр.) // ti-ukraine (25 янв. 2017).
6. Transparency International Corruption Perceptions Index 2007 Table
7. Viktor Tkachuk. People First: The latest in the watch on Ukrainian democracy (англ.) // Kyiv Post (11 Sept. 2012).
8. Clearer Picture (англ.) // Kyiv Post (2 September 2011).
9. *Сергій Дацюк*. Корупційна стабільність як ілюзія (укр.) // Українська правда (4 апр. 2017).
10. *Сергій Дацюк*. Можливі наслідки неадекватності (укр.) // Українська правда (11 апр. 2017).

11. Рейтинг корупції E&Y: Україна на першому місці серед 41 країни (укр.) // Ліга. Новості (10 апр. 2017).
 12. Уряд схвалив проект Закону України “Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikorupciynu-strategiyu-na-2018-2020-roki>
 13. Кого покарає Міжнародний кримінальний суд? Міфи та реалії звіту щодо України [Електронний ресурс] // Європейська правда. Процитовано 2017-01-22. – Режим доступу: www.narodnapravda.com.ua/politics
 14. Теория государства и права в вопросах и ответах: учеб.-метод. пособие / под ред. Ю.Н. Оборотова. – Х.: ООО “Одисей”, 2005. – С. 58.
 15. Основи правознавства: навч. посіб. / за ред. С. В. Ківалова, М. П. Орзіха. – Одеса: Юрид. літ., 2005. – С. 67–68.
 16. Конституційне право України / за ред.: Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 187.
 17. Теория государства и права в вопросах и ответах: учеб.-метод. пособие / под ред. Ю. Н. Оборотова. – Х.: ООО “Одисей”, 2005. – С. 58.
 18. Конституційне право України / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 187.
 19. Основи правознавства: навч. посіб. / за ред. С. В. Ківалова, М. П. Орзіха. – Одеса: Юрид. літ., 2005. – С. 67–68.
 20. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.
1. *Ishchenko A.* (2018). *Ukrainska ekonomika-2018: ryzyky, vyklyky ta mozhlyvosti* [Ukrainian Economy-2018: Risks, Challenges and Opportunities]. ukr.segodnya.ua. Retrieved from <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskaya-ekonomika-2018-riski-vyzovy-i-vozmozhnosti-1103384.html> [in Ukrainian].
 2. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy “Pro zatverdzhennia Vymoh do vshchychk navchalnykh zakladiv ta zakladiv pislidyplomnoi osvity, naukovykh, osvitno-naukovykh ustanov, shcho nadaiut osvitni posluhy za dystantsiinoiu formoiu navchannia z pidhotovky ta pidvshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv za akredytovanyymi napriamamy i spetsialnostiamy” : vid 30.10.2013, № 1518 [Order of the Ministry of Education and Science “On the approval of the requirements for higher education institutions and institutions of postgraduate education, scientific, educational institutions providing educational services in the form of distance learning in preparation and advanced training of specialists in accredited areas and specialties” from 30.10.2013, № 1518]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13> [in Ukrainian].
 3. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro osvitu” shchodo osoblyvosti dostupu osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnikh posluh” [The Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On Education” regarding the peculiarities of access of persons with special educational needs to educational services”]. (2017). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19> [in Ukrainian].
 4. UAH 1.5 b in budget funds embezzled since year-start, interior minister says (June 18, 2009). Interfax-Ukraine [in English].

REFERENCES

1. *Ishchenko A.* (2018). *Ukrainska ekonomika-2018: ryzyky, vyklyky ta mozh-*

5. Ukrainians Pessimistic about Country's Future; Confidence in Political Leaders Falling (September 13, 2011). International Foundation for Electoral Systems [in English].
6. Bezkar'nist ta nedii'ive pravosuddia trymaidut Ukrainu na koruptsiinomu dni [Impunity and ineffective justice hold Ukraine on the day of corruption]. (January 25, 2017). ti-ukraine. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/news/bezkar'nist-ta-nedii'ive-pravosuddia-trymaidut-ukrainu-na-koruptsiinomu-dni/> [in Ukrainian].
7. Corruption Perceptions Index 2007 (2007). www.transparency.org. Retrieved from https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2007/0 [in English].
8. Tkachuk V. (September 11, 2012). People First: The latest in the watch on Ukrainian democracy. www.kyivpost.com. Retrieved from <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/people-first-the-latest-in-the-watch-on-ukrainian-democracy-8-314837.html> [in English].
9. Onyshkiv Yu. (September 2, 2011). Clearer Picture www.kyivpost.com. Retrieved from <https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/clearer-picture-112083.html> [in English].
10. Datsiuk S. (April 4, 2017). Koruptsiina stabilnist yak iliuziia [Corruption stability as an illusion]. blogs.pravda.com.ua. Retrieved from <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/58e3457a818a8/> [in Ukrainian].
11. Datsiuk S. (April 11, 2017). Mozhyvi naslidky neadekvatnosti [Possible consequences of inadequacy]. blogs.pravda.com.ua. Retrieved from <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/58ec8d14f0338/> [in Ukrainian].
12. Reitynh koruptsii E&Y: Ukraina na pershomu mistsi sered 41 krainy [E&Y Corruption rate: Ukraine ranked first among 41 countries]. (April 10, 2017). ua-news.liga.net. Retrieved from https://ua-news.liga.net/politics/news/rejting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni [in Ukrainian].
13. Uriad skhvalyv proekt Zakonu Ukrainy "Pro Antykoruptsiinu stratehiu na 2018–2020 roky" [Government approved bill on the anti-corruption strategy for 2018–2020]. (April 25, 2018). www.kmu.gov.ua. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikorupcijnu-strategiyu-na-2018-2020-roki> [in Ukrainian].
14. Hnatovskyyi M. (November 17, 2016). Koho pokaraie Mizhnarodnyi kryminalnyi sud? Mify ta realii zvitu shchodo Ukrainy [Who will be sentenced by the International Criminal Court? Myths and Reality of the Report on Ukraine]. www.eurointegration.com.ua. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/17/7057564/> [in Ukrainian].
15. Polityka [Politics]. (n.d.). www.narodnapravda.com.ua. Retrieved from www.narodnapravda.com.ua/politics [in Ukrainian].
16. Oborotov Yu. N. (Eds.). (2005). Teoriya gosudarstva i prava v voprosakh i otvetakh [Theory of State and Law in Questions and Answers]. Kharkiv: OOO "Odisey" [in Russian].
17. Kivalov S. V., Orzikh M. P. (Eds.). (2005). Osnovy pravoznavstva [Fundamentals of jurisprudence]. Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].
18. Todyka Yu. M., Zhuravskyyi V. S. (Eds.). (2002). Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine]. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].

19. *Oborotov Yu. N.* (Eds.). (2005). *Teoriya gosudarstva i prava v voprosakh i otvetakh* [Theory of State and Law in Questions and Answers]. Kharkiv: OOO "Odisey" [in Russian].
20. *Kivalov S. V., Orzikh M. P.* (Eds.). (2005). *Osnovy pravoznavstva* [Fundamentals of jurisprudence]. Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].
21. *Todyka Yu. M., Zhuravskiy V. S.* (Eds.). (2002). *Konstytutsiine pravo Ukrainy* [Constitutional Law of Ukraine]. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
22. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].